

PL 194
01301 Vantaa

Oikeusministeriö

PL 25
00230 VALTIONEUVOSTO

Oikeusministeriö

15.02.2010

cel 7 41 2008

Viite: Lausuntopyyntö 8.12.2009 OM 7/41/2008, OM022:00/2008

Asia: Lausunto oikeusministeriön työryhmämietinnöstä 2009:17. Oikeudenkäyntiavustajien kelpoisuus ja valvonta

Yleistä

Mietinnön mukaan työryhmän laatiman esitysehdotuksen päätavoitteena on asianosaisten oikeusturvan ja asianmukaisen oikeudenhoidon edellytysten parantaminen oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien työn laatutasoa nostamalla. Vantaan käräjäoikeus pitää kumpaakin tavoitetta kannatettavana ja tärkeänä. Asianosaisten oikeusturvan takaamisen merkitystä korostaa myös oikeudenkäynneissä käsiteltävien asioiden vaikeusasteen nousu ja oikeudenkäyntimenettelyä koskevien säännösten ja periaatteiden lisääntyminen ja vaikeutuminen. Vantaan käräjäoikeus kannattaa myös ehdotuksia saattaa kaikki oikeudenkäyntiavustajat ammattieettisten velvollisuuksien ja valvonnan piiriin ja velvollisuuksien vastaisesti toimivan avustajan toiminnan päättämistä karkeimmissa tapauksissa. Vantaan käräjäoikeuden mielestä työryhmän ehdottamilla muutoksilla ei kuitenkaan riittävästi turvata tavoitteiden saavuttamista.

Luvan myöntämisen edellytykset

Lakiehdotuksen mukaan luvan myöntäminen oikeudenkäyntiasiamiehenä ja -avustajana toimimiseen edellyttää muun muassa riittävää perehtyneisyyttä oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan tehtävään. Riittävä perehtyneisyys olisi ehdotetun säännöksen mukaan henkilöllä, joka on suorittanut asianajajatutkinnon tai tuomioistuinharjoittelun taikka joka on toiminut vähintään vuoden ajan apulaissyöttäjänä tai laissa edellytetyn tutkinnon suorittamisen jälkeen muussa tehtävässä, joka olennaisesti perehdyttää oikeudenkäyntiasiamiehen tai -avustajan toimeen.

Vantaan käräjäoikeuden mielestä pelkkä asianajajatutkinto ei tuo tavoiteltavaa riittävää perehtyneisyyttä eikä oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien työn laatutason nousua. Mietinnössään todetaan, että oikeustieteen kandidaatin ja maisterin tutkinnot ovat entistä enemmän yleistutkintoja ja että oikeudenkäyntimenettelyä koskeva osuus niissä on aikaisempaa vähäisempi. Asianajajatutkintoa varten luettava aineisto koostuu puolestaan keskeisesti oikeudenkäyntimenettelyä koskevista laeista ja asianajajan eettisistä ohjeista. Asianajajatutkinto ei ole myöskään vertailukelpoinen muiden ehdotetussa säännöksessä mainittujen tapausten kanssa, joissa on kysymys työkokemuksella hankitusta osaamisesta.

Vantaan käräjäoikeuden mielestä asianosaisten oikeusturvaa ja asianmukaisen oikeudenhoidon edellytyksiä parantaa parhaiten se, että luvan myöntäminen edellyttää ehdotetun kaltaista työkokemusta. Tämän lisäksi luvan myöntämisen ehdoksi tulisi asettaa asianajajatutkinnon tai sellainen sen osan suorittaminen, jolla turvattaisiin ammattieettisiin velvollisuuksiin tutustuminen ja niiden noudattaminen.

Nykyiset korotetut kelpoisuusvaatimukset

Voimassa olevan lain mukaan rikosasiassa puolustajaksi ja asianomistajan oikeudenkäyntiavustajaksi on määrättävä yleensä julkinen oikeusavustaja tai asianajaja (ROL 2:2). Sama kelpoisuusvaatimus koskee rikosasiassa oikeusapua saaneen epäillyn avustajaa tietyissä tilanteissa (Oikeusapulaki 8 § 2). Tämä sääntely ehdotetaan säilytettäväksi myös jatkossa, koska kelpoisuusvaatimusten ero asianajajien ja luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien välillä säilyisi merkittävänä. Lisäksi työryhmä viittaa näiden kelpoisuusvaatimusten sallivaan soveltamiskäytäntöön ja siihen, että käytännössä asianosaisen ehdottama muu henkilö kuin julkinen oikeusavustaja tai asianajaja on yleensä määrätty puolustajaksi tai avustajaksi (s. 92).

Vantaan käräjäoikeuden mielestä työryhmän olisi tullut arvioida ja perustella tarkemmin näiden kelpoisuusvaatimusten säilyttämisen tai muuttamisen tarve. Niiden taustalla on ajatus asianosaisen oikeusturvan tavanomaista paremmasta turvaamisesta vaativimmissa asioissa. Tähän nähden on pelkästään kansalaisten yhdenvertaisuuden kannalta ristiriitaista, että korotetut kelpoisuusvaatimukset koskevat vain julkisista varoista maksettavaa oikeusapua ja vain rikosasioita. Työryhmän esitysehdotuksen päätavoitteet huomioon ottaen on outoa, että se tyytyy vain kuvaamaan nykyistä, laista poikkeavaa soveltamiskäytäntöä.

Jos luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan osalta luvan myöntämisen edellytykset ovat nyt ehdotettua tiukemmat, puheena olevista korotetuista kelpoisuusvaatimuksista voitaisiin luopua. Tämä helpottaisi tuomioistuimien työtä, kun ei tarvitsi erikseen miettiä ja perustella erityistä syytä, joka oikeuttaa poikkeamaan lähtökohtaisesta kelpoisuusvaatimuksesta. Tämä lisäisi rikosasioissa kansalaisten yhdenvertaisuutta sekä asianosaisena että oikeudenkäyntiasiamiehenä ja -avustajana ja poistaisi epäyhtenäisen soveltamiskäytännön.

Jos nämä kelpoisuusvaatimukset pysytetään, laista tulisi poistaa mahdollisuus määrätä asianosaisen pyynnöstä näissä tapauksissa muu kuin ne täyttävä oikeudenkäyntiavustaja. Kun näiden säännösten oma tavoite on asianosaisen oikeusturvan tavanomaista parempi turvaaminen vaativimmissa asioissa ja kun esitysehdotuksen yksi tavoite on nostaa oikeudenkäyntiasiamiesten ja -avustajien työn laatutasoa nykyisestä, tämä asianosaisen oikeus voi estää tavoitteiden toteutumisen. Asianosainen ei yleensä tunne oikeudenkäyntiavustajan kelpoisuusvaatimuksia eikä kykene arvioimaan asiansa vaativuutta ja valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan kykyä hoitaa asia hänen oikeusturvansa kannalta parhaalla mahdollisella tavalla. Tämä muutos ei olisi mietinnössä esitetyn selvityksen perusteella ihmisoikeussopimusten tai perusoikeuksien vastainen.

Vastuuvakuutus

Työryhmän mietinnön mukaan luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan velvollisuudesta ottaa vastuuvakuutus säädettäisiin oikeusministeriön antamassa asetuksessa. Asetusehdotuksen mukaan vastuuvakuutus olisi otettava ennen toiminnan aloittamista, mutta siitä ei ilmene, että velvollisuuden noudattamista valvottaisiin. Asetusehdotuksessa ei myöskään viitata asianajajayhdistyksen vastuuvakuutusohjeiden 5 §:ään, jonka mukaan vakuutusyhtiön on ilmoitettava asianajajan ottaman vastuuvakuutuksen lakkaamisesta Suomen Asianajajaliitolle. Vastuuvakuutuksen ottamisen laiminlyönti taikka vastuuvakuutuksen lakkauttaminen tai lakkaaminen eivät myöskään sisälly luvan saaneen oikeudenkäyntiavustajan luvan peruuttamista koskevaan säännökseen.

Vantaan käräjäoikeuden mielestä vastuuvakuutuksen ottaminen voitaisiin kontrolloida esimerkiksi samalla kun luvan saajalta peritään kertaluonteinen hakemusmaksu lupahakemuksen käsittelystä oikeudenkäyntiavustajalautakunnassa. Vakuutusyhtiöt olisi myös velvoitettava ilmoittamaan vastuuvakuutuksen lakkaamisesta lautakunnalle. Asianosaisen oikeusturvan kannalta vastuuvakuutuksen ottamisen tai ylläpitämisen laiminlyönti on huomattavasti merkittävämpi kuin vuosittainen valvontamaksu, jonka luvan saanut oikeudenkäyntiavustaja on velvollinen maksamaan toimintansa valvonnan järjestämisestä aiheutuvien kustannusten kattamiseksi ja jonka laiminlyönti voi ehdotuksen mukaan johtaa luvan peruuttamiseen. Sen vuoksi luvan peruuttaminen olisi säädettävä mahdolliseksi myös vastuuvakuutuksen lakkauttamisen tai lakkaamisen johdosta.

Esiintymiskiellon perusteet

Oikeudenkäymiskaaren 15 luvun 10 a §:n mukaan tuomioistuin voi kieltää asiamiestä tai avustajaa esiintymästä yksittäisessä asiassa muun muassa siksi, että hän osoittautuu epärehelliseksi. Tältä osin säännöstä ei ehdoteta muutettavaksi. Epärehellisyyttä edes esimerkin omaisesti osoittavia seikkoja ei ilmene lakitekstistä eikä sen perusteluista. Oikeuskirjallisuudessa rehellisyyden on katsottu yleensä puuttuvan, jos asiamies tai avustaja on tuomittu tai on virallisen syytteen alaisena luottamusaseman väärinkäytöstä, petoksesta, väärennyksestä, kavalluksesta tai muusta varallisuusrikoksesta, eikä tuomiosta ole kulunut pitkää aikaa (Lappalainen, Juha: Oikeuden perusteokset. Prosessioikeus s. 348). Kun työryhmäkin toteaa mietinnössään, että esiintymiskiellon antamisen kynnys on käytännössä varsin korkea (s. 125) ja että tuomioistuinten harjoittamaa valvontaa tulee jonkin verran terävöittää nykyisestä (s. 81), lainkohtaan olisi syytä ottaa samanlainen rehellisyyden puutteen määritelmä, joka koskee luvan hakijaa ehdotetun luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain 2 §:n 3 momentin nojalla.

Lausunnon on valmistellut käräjätuomari Risto Tikka ja asiaa on käsitelty Vantaan käräjäoikeuden tuomarikokouksessa 5.2.2010.

Vantaalla 12 päivänä helmikuuta 2010

Heikki Nousiainen
Laamanni
Vantaan käräjäoikeus